

تحلیل روش امیر المؤمنین علی علیه السلام در قضاوت واقعه «بیت الطشت» از نظر علم تجربی

زهرا علیمرادی (دانشجوی دکتری قرآن و متون اسلامی دانشگاه تهران)

z.alimoradi@ut.ac.ir

دکتر محمدهادی منصوری (استادیار دانشگاه معارف اسلامی)

mmh.f110@yahoo.com

دکتر زهرا یمینی فر (دانشجوی دکتری علوم اعصاب شناختی، پژوهشکده علوم شناختی تهران)

yaminifar1358@yahoo.com

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۲/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۹/۲۱)

چکیده

طبق آموزه‌های دینی، منابع روایی هم‌سنگ قرآن کریم است. لذا، اعتبارسنجی سندی و متنی روایات ضرورت دارد و معیارهای متفاوتی دارد. یکی از سنجه‌های مفید در بررسی روایات علمی و تجربی، استفاده از علوم یقینی است. در بین روایات منسوب به حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام، قضاوت‌های حضرت بسیار چشمگیر است. یکی از این قضاوت‌ها، ماجرای «بیت الطشت» است. این حدیث، با استناد به دلایلی نظیر درد غیر قابل تحمل، اندازه غیرممکن و عدم جمع میان خروج زالو و دوشیزه ماندن دختر جعلی نامیده شده است. از آنجا که اشکال وارد شده به این روایت، متنی است و فحوای آن با دلایل علمی رد شده است، در این مقاله دلایل یاد شده بررسی و نقد شده است و تحلیل علم تجربی به همراه استنادات وقوعی مشابه این ماجرا در نقاط مختلف دنیا بیان شده است. رویکرد مقاله انتقادی و تحلیلی است.

کلیدواژه‌ها: حدیث، قضاوت امام علی علیه السلام، حدیث موضوع، بیت الطشت.



مقدمه

از روایاتی که اهل فن بدان توجهی خاص داشته‌اند، روایات بیانگر قضاوت‌های امیرالمؤمنین علی علیه السلام است. یکی از آن روایات مربوط به قضاوت حضرت در مکان «بیت الطشت» است و یکی از آن‌ها، قضاوتی است که در مسجد کوفه توسط حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام انجام شد و در حال حاضر آن مکان به «بیت الطشت» معروف است. در باب زیارت، فصل پنجم در اعمال مسجد بزرگ کوفه ذیل اعمال ذکه القضاء به ماجرای که در این مکان رخ داده اشاره شده است (مفاتیح نوین، ۳۲۵) بر اساس روایتی که در بحار الانوار دو مجلد ۴۰ و ۵۹، الخرائج و الجرائح جلد یکم، نیز قضا امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام ذکر شده است، دختری به اتهام عمل منافی عفت، در حالی که به بی‌گناهی خود اصرار می‌ورزید، توسط برادرانش به مسجد کوفه آورده شد تا حکم حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام درباره او صادر شود. حضرت علیه السلام دستور می‌دهد تشتی از لجن را در گوشه مسجد قرار دهند و دختر در آن بنشیند. بعد از مدتی زالویی از بدن دختر خارج شد و برآمدگی شکم از بین رفت و بی‌گناهی وی بر همه آشکار گردید.

لازم به ذکر است این قضاوت به‌گونه‌ای دیگر هم روایت شده است، که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام از روی منبر کوفه دست بلند نمود و از مناطق دور برف آورد و دستور داد دختر را در تشتی محتوی برف بنشانند (حسین بن عبدالوهاب، بی‌تا: ۱۷-۱۸). لذا اساس قضاوت کرامت خاصی است که با علم تجربی فعلی قابل توجیه نیست و روایت به دلیل عدم قرار گیری در حیطة مباحث علم تجربی، از موضوع مقاله خارج است.

اگرچه این روایت درمان و قضاوت با برف، توسط برخی از نویسندگان داستان گونه خوانده شده است (صادقی، ۱۳۹۳: ۲۴۷)، نویسنده مقاله فقط به روایت ناظر به درمان با برف بسنده نموده و درباره روایت قضاوت با لجن - مورد نظر در نوشتار حاضر - صحبتی ننموده است و صرفاً به منبع آن از بحار الانوار اشاره کرده است (همان). بنا بر این، آنچه در این مقاله بررسی شده است مورد توجه نبوده است. البته دلیل رد کردن این روایت، به هر نحو (چه با برف یا لجن) دلیل مشابهی است که معروف حسنی قبلاً بیان کرده بود و آن استبعاد ورود زالو به بدن و تبعات بعد آن است (همان). دلایل معروف حسنی و افرادی که از وی در این روش تبعیت می‌نمایند در این مقاله بررسی می‌شود.

بنا بر این، اعتبار سنجی روایات علمی از جنبه علم تجربی یقینی، امری ضروری است، تا از این رهگذر علاوه بر این که صحت و سقم محتوای احادیث مشخص شود، حیطة مباحث علمی روایات نیز بیش از پیش نمایان شود. از سوی دیگر تشکیک درباره بعضی از روایات در صدور از معصوم علیه السلام یا محتوای متنی آن‌ها نیز از بین می‌رود.

براساس منابعی که در ادامه مقاله به آن‌ها اشاره شده است، از آنجا که زالو جانوری آبی با زندگی انگلی است، احتمال زنده بودنش در بدن میزبان قابل توجیه است. آنچه باید مورد توجه قرار گیرد، اندازه زالو و میزان رشد آن است که تا چه حد امکان بزرگ شدن را دارد. نحوه خون‌خواری جانور به نحوی است که وقتی وارد بدن میزبان خود (در اینجا انسان) شود، تبعات عارض شده بر وی قابل تحمل خواهد بود. علاوه بر این که زالو هنگام زندگی انگلی خود، هیچ‌گونه ماده سمی ترشح نمی‌کند، لذا قاتل میزبان خود نیست.

به طور کلی، بازساخت حدیث موضوع دو راهکار دارد: (۱) نشانه‌های وضع در **سند** و (۲) نشانه‌های وضع در **متن**. عمده‌ترین موارد آن‌ها در متن شامل مخالفت حدیث با قرآن، سنت، بدیهیات عقلی، تاریخ حدیث، حکم مورد اتفاق امت اسلامی، رکاکت حدیث و مخالفت با قوانین علمی است (رفیعی محمدی، ۱۳۸۴: ۱۰). لذا در این تحقیق بر آنیم بعد از بررسی سندی، با استفاده از علوم تجربی قطعی، روایت مزبور را با نگاه علمی بررسی نماییم. از آنجا که بخشی از قوانین علمی نسبی است، لذا شرط استناد به این ملاک، قطعی و مسلم بودن آن قواعد است.

۱. بررسی دلایل هاشم معروف حسنی

هاشم معروف حسنی (۱۳۳۳-۱۴۰۰ق) یکی از علمای لبنان، در کتاب الموضوعات فی الآثار و الاخبار، که احادیث موضوعه را جمع‌آوری نموده است، یکی از قضاوت‌های امام علی علیه السلام را نقل نموده و آن را به بوثه نقد می‌کشد. گرچه حدیث در جهت مدح امیرالمؤمنین علیه السلام است، اما به عقیده وی این دست روایات جعلی، نارسایی‌هایی به جا می‌گذارد که موجب شک و تردید درباره ائمه علیهم السلام می‌شود.

ابتدا داستان را می‌آوریم و سپس ادله مردودیت روایت را ذکر می‌کنیم و در نهایت نقاط قوت و ضعف نظر ایشان را بررسی خواهیم نمود. از این نکته نباید غافل شد که کار آقای هاشم معروف حسنی، به نوبه خود قابل تقدیر است چرا که قصد وی برای دفاع از ساحت ائمه اطهار علیهم السلام

بوده است. به هر روی، علم تجربی امری نسبی است و فقط در صورتی می‌توان به آن احتجاج کرد که در حد یک اصل و قانون مسلم باشد.

۱-۱. ماجرای قضاوت امام علی علیه السلام

هاشم معروف حسنی در کتاب الموضوعات فی الآثار و الاخبار، صفحه ۳۳۷ به نقل از کتاب قضاء امیرالمومنین علی بن ابی طالب علیه السلام تألیف شیخ محمد تقی شوشتری (۱۲۸۱-۱۳۷۴ ش) چنین آورده است:

نه یا ده برادر (تردید از راوی است) در یکی از محلات عرب زندگی می‌کردند. آنان که تنها یک خواهر داشتند به وی گفته بودند هرچه را خداوند به ما روزی کرده، در اختیار تو قرار می‌دهیم مشروط به آنکه همسر نگیری. او نیز موافقت کرده بود و در خدمت آن‌ها در خانه مانده بود. او یک بار پس از انقضای حیضش چون ظهر فرا رسید و خواست غسل کند به کنار چشمه‌ای در نزدیکی آبادی‌شان رفت. هنگامی که وارد آب شد، زالویی کوچک به (رحم) او وارد شد بی‌آنکه خودش بفهمد. روزها گذشت و این زالو روز به روز بزرگ‌تر شد تا آنجا که شکم این دختر بالا آمد و آثار آبستنی در او آشکار شد. برادرانش به این گمان که وی از طریق نامشروع آبستن شده تصمیم به کشتن او گرفتند. اما برخی از آن‌ها ترجیح دادند مسئله را به استحضار امام علی علیه السلام برسانند. امام علیه السلام نشستی پر لجن خواست و به متهم فرمود داخل آن بنشیند. [وی نشست و] چون زالو بوی لجن را احساس کرد از بدن او بیرون آمد. در این هنگام برادران، به امام علی علیه السلام عرض کردند که: «تو پروردگار بزرگ مایی که غیب می‌دانی!»! اما امام آنان را از این سخن منع کرد و فرمود: «رسول خدا صلی الله علیه و آله از جانب خداوند مرا آگاه ساخت که چنین رخدادی در چنین روزی و در چنین ساعتی به وقوع خواهد پیوست».

۱-۱-۱. رد حدیث از منظر هاشم معروف حسنی

هاشم حسنی در ادامه نقل روایت، دلایلی را مطرح می‌کند که منجر به رد آن می‌شود. وی می‌نویسد:

این روایات همانند دیگر روایاتی که شوشتری و برخی دیگر آورده‌اند از احادیث مرسل است که آن‌ها را به امیر مؤمنان علیه السلام نسبت داده‌اند. این احادیث هرگز بدون هیچ تحقیقی در اسناد آن‌ها و

درک متونشان توان مقاومت در برابر نقد و ارسای را ندارد و همین روایت فوق گواهی بزرگ بر این مدعاست. کسانی که این افسانه را ساخته و پرداخته‌اند، می‌گویند زالو (موجود زنده بسیار کوچکی است که در آب زندگی می‌کند و بیشتر از هر جا، در آب‌های راكد به چشم می‌خورد) به رحم این دوشیزه راه یافت.

هاشم حسنی در عباراتی مختصر، سه اشکال به روایت وارد می‌کند و در نتیجه آن را موضوعه می‌داند.

۱-۱-۱. اندازه غیر ممکن

این امکان وجود دارد که چنین چیزی رخ بدهد (و زالویی وارد بدن شود و) مدت زیادی در داخل بدن بماند و از جایی که در آن است خون بمکد. اما هرچند با مکیدن خون بزرگ شود، اندازه آن از اندازه یک ملخ کوچک بیشتر نخواهد شد.

۱-۱-۲. درد غیر قابل تحمل

در صورت رسیدن به چنین اندازه‌ای، با دردهای شدید و عوارضی همراه می‌شود که هیچ‌کس توان تحمل آن را ندارد زیرا این موجود گوشت را از هم می‌درد و خون را می‌مکد.

۱-۱-۳. عدم جمع میان خروج زالو و دوشیزه ماندن

حتی اگر ادعای روایت را بپذیریم و چنین فرض کنیم که زالو به اندازه یک جنین انسان بزرگ شده بود (باز هم جای این پرسش خواهد بود که) چگونه زالویی با این حجم به آسانی و در حالتی از بدن آن دختر خارج شد که وی هنوز دوشیزه مانده بود؟
وی در پایان، با اعلام جعلی بودن روایت، می‌گوید:

بی تردید کسانی که چنین روایاتی را جعل کرده‌اند عمداً چنین خلل‌ها، نارسایی‌ها و آشفتگی‌هایی در آن برجای گذاشته‌اند تا از آن‌ها به‌عنوان وسیله‌ای برای ایجاد شک و تردید دربارهٔ ائمه علیهم‌السلام استفاده کنند.



۱-۱-۲. نقد ادله هاشم معروف حسنی

این طور به نظر می‌رسد که ایشان قبل از اینکه سند حدیث را بررسی کند آن را مرسل نامیده است. همان طور که در ابتدای سخنش به آن اشاره کرده است. گویا با نوعی پیش‌داوری و پیش‌فرض حدیث را بررسی کرده است. بنا بر این شایسته است، در ابتدا به بررسی سندی روایت پرداخته شود.

۱-۱-۲-۱. بررسی سندی روایت

علامه مجلسی (ق ۱۲) در بحار الانوار جلد ۴۰ (تاریخ امیرالمؤمنین علیه السلام) صفحه ۲۴۲، باب ۹۷ (قضایاه و ما هدی قومه الیه مما أشکل علیهم) این روایت را ذکر است. وی همچنین، این روایت را در مجلد ۵۹ همین کتاب، ذیل باب ۶۱ (علاج دخول العلق منافذ البدن) صفحه ۱۶۶، به نقل از کتاب الخرائج والجرائح آورده است. قطب الدین راوندی (ق ۶) این ماجرا را در مجلد اول کتاب الخرائج والجرائح، صفحه ۲۱۰، الباب الثانی فی معجزات امیرالمؤمنین علیه السلام حدیث ۵۲ بدون ذکر نام راوی یا سلسله راویان آورده است.^۱

محمد باقر موحد ابطحی در مقدمه الخرائج و الجرائح، بر اهمیت کتاب و اعتماد بسیاری از علمای شیعه و اهل سنت بر روایات آن تأکید نموده و از آن به عنوان اصل و مأخذ بسیاری از کتب روایی بعد از خود نام برده است. دانشمندان شیعی نظیر علی بن عیسی اربلی (ق ۷) در کشف الغمة فی معرفة الائمة، شیخ زین الدین نباطی بیاضی (ق ۹) در الصراط المستقیم الی مستحقی التقدیم، شیخ محمد بن حسن حر عاملی (ق ۱۱) در وسائل الشیعة و اثبات الهداة بالنصوص و المعجزات، علامه محمد باقر مجلسی (ق ۱۲) در مجموعه گرانقدر بحار الانوار، شیخ عبدالله بحرانی (ق ۱۲) در عوالم العلوم و المعارف والاحوال و سید هاشم بحرانی (ق ۱۲) در تفسیر البرهان و غایة المرام و مدینة المعاجز از این کتاب نقل حدیث کرده‌اند.

از بین علمای اهل سنت نیز افرادی از جمله ابن صباع مالکی (ق ۹) در الفصول المهمة فی معرفة الائمة، نیز حافظ سلیمان بن ابراهیم قندوزی حنفی (ق ۱۳) در ینابیع المودة به این کتاب استناد کرده‌اند (راوندی، ۱۴۰۹: ۱۱/۱).

بنا بر این با توجه به ارزش والای کتاب و مصدريت آن برای بحار الانوار، و جایگاه بلند علمی مؤلفان و بیان روایت بیت الطشت توسط هر دو ایشان، عدم ذکر نام راوی باعث متروک خواندن حدیث نمی‌شود، بلکه باید محتوای آن بررسی شود تا درباره پذیرش یا عدم پذیرش آن نظر داد.

از سوی دیگر، شیخ محمد تقی شوشتری که از رجال یون معاصر است و در قضاء امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام این روایت را آورده، خود یکی از کسانی است که درباره انواع تحریف‌ها و جعل روایات، کتاب الاخبار الدخيلة را به رشته تحریر درآورده است. این مطلب نشان می‌دهد شیخ شوشتری به مسئله وضع حدیث حساسیت خاصی داشته است. به هر حال، در منابع مورد تحقیق، سلسله راویان ذکر نشده است و به همین دلیل نمی‌توان بحث رجالی را در این روایت انجام داد. اما آنچه در این مقاله از اهمیت برخوردار است، روش قضاوت است که تا چه مقدار با علم تجربی امروزه قابل تطبیق و ارزیابی است.

۱-۲-۱-۱. بررسی محتوایی روایت

در این قسمت، نقدی چند به ادله ایشان که مربوط به نشانه‌های وضع در متن می‌شود، وارد است:

۱-۲-۲-۱-۱. اندازه

شاخه کرم‌های حلقوی (Annelida)، با بدن دراز، حلقه حلقه و معمولاً دارای خارهای ریز و ظریف برای حرکت (حبیبی، ۱۳۷۳: ۲۰۲)، کم و بیش برای مردم شناخته شده هستند و از این میان کرم خاکی و زالو بیشتر از بقیه اعضای این شاخه شناخته شده‌اند. این بی مهرگان در آب دریا، آب شیرین، خشکی (بلوچ، ۱۳۸۳: ۴۷۳/۲) و بعضی در خاک‌های مرطوب، زندگی می‌کنند و بیش از ۵۰۰ گونه دارند (کرمی، ۱۳۸۹: ۲۵۰؛ پاشایی راد، ۱۳۸۴: ۱۹۵). رده زالوها (بی‌تاران یا Hirudinea) دارای بدنی کشیده و باریک، استوانه‌ای شکل و با اندازه بین ۱۰ تا ۲۰ سانتیمتر هستند، ولی در هنگام تغذیه و انبساط ممکن است به ۳۰ سانتیمتر یا بیشتر هم برسند (همان). بزرگ‌ترین زالوی مشاهده شده طولی معادل ۰/۵ متر داشته است (بلوچ، ۱۳۸۳: ۴۷۳/۲). اغلب اندازه کوچکی دارند جز بعضی که در خاک‌های مرطوب نواحی گرمسیری یافت می‌شوند (کرمی، ۱۳۸۹: ۲۵۰). از سوی دیگر، جانور بعد از خون‌خواری، ۲ تا ۱۰ برابر افزایش حجم پیدا می‌کند و تا مدت‌ها قابلیت زنده ماندن دارد. (همان: ۲۵۷)

بنا بر این بزرگ شدن یک کرم کوچک حتی تا نیم متر امر غیرقابل تصویری نیست. ضمن اینکه مقدار خون (غذای) مصرفی در این جانوران، ۷ تا ۸ برابر وزنشان است که بزرگ‌ترین وعده غذا بین همه جانوران محسوب می‌شود (کرمی، ۱۳۸۹: ۲۵۷). حال اگر این مطلب را اضافه

کنیم به حجم مواد زائدی که این جانور ترشح کرده است می توان گفت بزرگ شدن شکم امر بعیدی نیست. از سوی دیگر، روایت مورد بحث، صرفاً اشاره ای به اندازه غیر متعارف ظاهر دختر از نگاه برادرانش داشته است. لذا از نظر عرفی همین مقدار که شکم کمی برآمده شده باشد کافی است و تصور این که ظاهر شخص به اندازه حمل ۸ و ۹ ماهگی باشد تصور اولیه از شنیدن این ماجرا است. لذا، دلیل اول هاشم معروف حسنی مخدوش است.

۱-۱-۲-۲-۲-۲-۲ درد

گروهی از زالوها در آب های کم عمق نواحی گرمسیری و نیمه گرمسیری به سر می برند و هنگام تغذیه به کمک آرواره های خود، شکافی مثلثی شکل در بدن میزبان ایجاد نموده و از خون میزبان تغذیه می کنند (پاشایی راد، ۱۳۸۴: ۱۹۷ و کرمی، ۱۳۸۹: ۲۵۱). در حدیث تصریح شده است که بعد از گذشت روزها آثار آبستنی در دختر دیده شد، از این آثار آبستنی علاوه بر بزرگ شدن شکم، درد و در برخی موارد ترشحات رحمی است، با صرف اشاره نشدن به درد و یا علائم دیگر نمی توان ادعا کرد دختر دردی را تحمل نمی کرده است. علاوه بر این، معلوم نیست چند روز بر دختر گذشته است شاید از زمان ورود جانور به بدن میزبان چندین روز بیشتر نگذشته باشد و نه چندین ماه. لذا درد چندروزه قابل تحمل خواهد بود. آقای هاشم در تأیید دلیل خود می آورد که زالو گوشت را می درد به همین خاطر می گوید درد قابل تحمل نیست. اما باید گفت زالوها سه روش برای تغذیه دارند: گِل خواری، گوشت خواری و خون خواری (بلوچ، ۱۳۸۳: ۴۵۷/۲)، و زالوها اکثراً گندیده خوار و خون خوارند و با میزبان خود حمل می شوند (پاشایی راد، ۱۳۸۴: ۲۵۵).

با توجه به حدیث معلوم می شود که زالوی مورد نظر از نژاد خون خوار بوده است. اگر از نوع گوشت خوار بود حرف آقای هاشم درست است. اما در نوع خون خوار زالو اثر خاصی به جا نمی گذارد مگر جای سه دندان کوچک که شبیه به یک مثلث در کنار هم قرار گرفته اند نه اینکه گوشت را بدرد. گفته می شود زالو، هنگام خون خواری ماده ای ضد درد ترشح می کند که باعث می شود میزبان احساس درد نکند. اما این مسئله هنوز به اثبات نرسیده است (Mark Siddall, 2008; V. Laurent etal, 2008). حال اگر از این امکان نیز صرف نظر نماییم، تحمل درد شکاف کوچک قابل تحمل است.

۱-۱-۲-۲-۳. خروج حیوان

جالب است بدانیم بدن این بی‌مه‌ره دارای اسکلت «هیدرواستاتیک» است و سطح خارجی بدن، توسط کوتیکول ظریف و قابل انعطافی پوشیده شده‌است (پاشایی راد، ۱۳۸۴: ۱۹۶؛ بلوچ، ۱۳۸۳: ۴۳۶/۲). ضمن اینکه در زالوها عضلات حلقوی بسیار رشد یافته‌است و انواع دیگر عضلات طولی و مورب (که خاص زالو است) در سرتاسر بدن این کرم کشیده شده‌است (پاشایی راد، ۱۳۸۴: ۱۹۶؛ بلوچ، ۱۳۸۳: ۴۵۵/۲). بنا بر این زالویی که رشد کرده به دلیل داشتن بدن بسیار منعطف و عضلات قوی می‌توانسته از رحم خارج شود. افزون بر این مطلب، محیط رحم بسیار محدود است و لذا نمی‌تواند تمام مواد سمی و ترشحات قلبیایی دفع شده از زالو را از رحم خارج کند درحالی که این مقدار Ph برای آن جانور کشنده است. با این توصیفات این محیط دیگر برای جانور قابل تحمل نبوده و با درک محیط دیگر (تشت پر از لجن) سعی به خروج از مکان اول و مهاجرت به مکان جدید را می‌کند.

علاوه بر این، روایت به این مطلب که دختر بعد از خروج زالو دوشیزه مانده است یا نه، اشاره‌ای نداشته و در این مورد ساکت است.

۱-۱-۲-۳. طرح سوالات احتمالی

با این حال علاوه بر اشکالات مطرح شده از سوی هاشم معروف حسنی، ممکن است مسائل دیگری هم به ذهن خواننده محترم برسد، لذا آن‌ها را طرح می‌نماییم و پاسخ مقتضی را می‌دهیم.

۱. اگر فرض کنیم این حیوان از خون تغذیه می‌کرده بدون اینکه صدمه زیادی به جداره رحم وارد کند، و درد هم قابل تحمل بوده‌است، از آنجا که محیط رحم هیچ اکسیژنی ندارد، جانور در این مدت چگونه نفس می‌کشیده است؟

۲. دفع مواد زاید در کرم‌های حلقوی آبزی به صورت «آمونوتلیک» است (بلوچ، ۱۳۸۳: ۴۵۸/۲) یعنی مواد دفعی برای دفع از بدن نیازمند محیط مایع است؛ مثل ماهی‌ها. درست است که رحم دارای محیطی مرطوب است اما نه آن مقدار که بتوان گفت دارای مایع نیز هست (به جز زمانی که جنین در پرده داخلی رحم و درون مایع آمینوتیک تقریباً شناور است)، پس چگونه این جانور بدون وجود محیط مایع ابی می‌توانسته مواد زاید را از بدن خود دور کند، و زنده بماند؟



۳. آیا برآمدن شکم دختر حتما باید در اثر ورود زالو در محیط رحم باشد؟ آیا نمی‌شود بدون ورود به محیط رحم و در اثر خون آشامیدن زالو بزرگ شدن آن آثار برآمدگی مشهود باشد؟

۴. چگونه حیوانی که اکسیژن خود را از آب می‌گرفته، توانسته آن را از خون میزبان بگیرد ضمن اینکه متذکر شدیم که محیط رحم فاقد مایع است؟ شاید گفته شود از آبی که به واسطه تورم ناشی از عفونت، از رگ‌های خونی و لنف وارد محل جسم خارجی (رحم) شده است و با کمک آبشش تنفس می‌کرده است. حال آنکه این امر محال است چون اکسیژن در داخل بدن به طور آزاد وجود ندارد و همیشه متصل به هموگلوبین است (و این ناقل اکسیژن در این آب وجود ندارد). اگر این اتفاق بیافتد باعث لخته شدن خون و سکنه می‌شود.

جواب ۱: تنفس در اکثر زالوها از طریق سطح بدن صورت می‌گیرد (بلوچ، ۱۳۸۳: ۴۵۸/۲)، اما معدودی از آن‌ها مانند زالوی ماهی‌ها دارای آبشش‌اند (حاجی مرادلو، ۱۳۹۰: ۱۸۹). این آبشش‌ها به صورت وزیکول‌های تنفسی در طرفین بدن جانور قرار دارد (بلوچ، ۱۳۸۳: ۴۵۸/۲).

جواب ۲: روش دفع مذکور همیشگی نیست، برخی از زالوها خود را به زندگی در محیط گرم و مرطوب حتی شرایط خشکی عادت داده‌اند و بسته به شرایط محیط با روش‌های دیگر که بی‌نیاز از آب است نیز می‌توانند مواد را دفع کنند. از قبیل اوره، آمینو اسید و پورین نیازمند آب نیست (همان).

جواب ۳: به طور کلی احتمال ورود انگل حیوانی به بافت‌های مجاور و احشاء داخلی غیر از رحم وجود دارد، اما توجه به دو نکته لازم است: بر اساس روایت، در مرتبه اول زالو قادر به درک محیط لجن شده و در مرحله دوم توانسته بدون مرگ میزبان، از بدن شخص خارج شود. این مطلب نشان می‌دهد محیطی که زالو وارد آن شده دارای دهانه بوده است. یعنی محلی برای ورود بوی لجن داشته و بدون آسیب جدی به بدن میزبان خروج قابل تحملی داشته است. در صورتی که اگر بافتی غیر از رحم می‌بود، راه ورودی و خروجی مشخصی نداشت و هرگز قادر به درک بوی لجن و خروج موفقیت آمیز نبود. بنا بر این احتمال مذکور قابل پذیرش نیست.

جواب ۴: زندگی کردن زالو در داخل بدن انسان امری قابل وقوع است و هر دو نوع زالوهای آبی و خشکی افراد را مورد حمله قرار داده‌اند (White, GB: 1998). این جاندار، می‌تواند در قسمت‌های فوقانی دستگاه گوارش یا قسمت‌های فوقانی دستگاه تنفس داخل می‌شود. این پدیده در افرادی که مستقیماً با دهان از آب چشمه یا رودخانه می‌خورند دیده می‌شود و ممکن

است هنگام آب خوردن وارد بدن شود. نوزاد کوچ مار، به خصوص مارهای آبی، در حالت شنا یا غیر آن می‌توانند داخل رحم زن شده و به آرامی بزرگ شوند. زالوهای ابی ناشایع ترند اما بسیار خطرناک‌ترند و نه تنها به پوست، بلکه در دهان و شش و واژن و سایر ارگان‌های بدن نیز وارد می‌شوند. معمولاً ساکن آب‌های با جریان کم بوده و می‌توانند وارد بدن شوند. مواردی از ورود زالو به سوراخ بینی و یا حتی قسمت‌های دیگر بدن گزارش شده که زالو برای مدتی در بدن فرد مبتلا زندگی می‌کرده است (Alcelik T, Cekic O, Totan Y. 1997).

نتیجه‌گیری

هنگام بررسی یک حدیث با ترازوی علم تجربی به نکاتی چند باید توجه شود که غفلت از آن‌ها باعث متروک شدن بعضی از احادیث می‌شود. رد کردن حدیث با علم اجمالی، روشی علمی نیست و فقط با علم تفصیلی می‌توان دربارهٔ مخالفت حدیث با قوانین علمی به بررسی آن پرداخت. دربارهٔ روایت بیت الطشت، از جهت علمی، این امکان وجود دارد که تمام شرایط به نحوی با هم جمع شده‌است تا زالویی وارد رحم شخص شده باشد. از نژادی بوده که قابلیت بزرگ شدن داشته، بدون آنکه باعث درد کشنده‌ای شود از خون آنجا مکیده، و در طی چند روز به واسطهٔ حجیم شدن این انگل حیوانی و تجمع مواد ترش‌حی در رحم منجر به واکنش سیستم دفاعی بدن میزبان به صورت افزایش جریان خون و در نتیجه آماس و تورم گشته و در نهایت باعث برآمده شدن شکم شخص شده‌است. انگل با نامناسب شدن محیط میزبان، و با درک محیط مناسب‌تر با حرکات هیدرواستاتیکی پوشش بدن، خود را به بیرون می‌کشد. بنا بر این حدیث بیت الطشت از نظر زیست‌شناسی کاملاً قابل دفاع و پذیرش است، و به‌عنوان یکی از اسناد محکم جهت بیان فضائل امام علی علیه السلام است.



بی نوشت

۱. و منها: أن سبعة إخوة أو عشرة في حي من أحياء العرب كانت لهم أخت واحدة، فقالوا لها: كل ما يرزقنا الله من عرض الدنيا و حطامها، فإننا نطرحه بين يديك، و نحكمك فيه، فلا ترغبى فى التزويج، فحميتنا لا تحتمل ذلك. فوافقتهم فى ذلك، و رضيت به، و قعدت [فى خدمتهم] و هم يكرمونها. فحاضت يوماً، فلما طهرت أرادت الاغتسال، و خرجت إلى عين ماء كانت بقرب حبيهم، فخرجت من الماء علقه، فدخلت فى جوفها و قد جلست فى الماء فمضت عليها أيام و العلقه تكبر، حتى علا بطنها، و ظن الاخوة أن ها حبلى و قد خانت فأرادوا قتلها. قال بعضهم: نرفع خبرها، إلى أمير المؤمنين على بن ابي طالب عليه السلام فإنه يتولى ذلك. فأخرجوها إلى حضرته و قالوا فيها ما ظنوا بها، فاستحضر طشتا مملوا بالحماة، وأمرها أن تقعد عليه فلما أحست العلقه برائحة الحماة نزلت من جوفها. فقالوا: يا على أنت ربنا، أنت ربنا العلى، فإنك تعلم الغيب، فزبرهم و قال: إن رسول الله صلى الله عليه وآله أخبرنا بذلك عن الله بأن هذه الحادثة تقع فى هذا اليوم، فى هذا الشهر، فى هذه الساعة.

وَاللَّيْلِ
حَدِيثٌ

نهم سال نامه علمى ترويجى - شماره بيست و چهارم - پاییز و زمستان ۱۳۹۶

کتاب‌نامه

- بلوچ، محمد. و عالی پناه، هلن (۱۳۸۳). جانور شناسی (۱) قسمت دوم، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور، ششم، تیر؛
- پاشایی راد، شاهرخ. (۱۳۸۴). جانور شناسی بی مهرگان، تهران: بال کبوتران، اول؛
- حاجی مرادلو، عبدالحمید. (۱۳۹۰). زیست‌شناسی جانوری، انتشارات پیام نور، چهاردهم؛
- حبیبی، طلعت. (۱۳۷۳). جانور شناسی عمومی، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، اول؛
- حسین بن عبدالوهاب. (بی‌تا). عیون المعجزات، قم: مکتب‌الداوری، جلد یکم؛
- راوندی، قطب‌الدین. (۱۴۰۹ق). الخرائج و الجرائح، تصحیح محمد باقر موحد ابطحی اصفهانی، قم: مؤسسه امام مهدی (عج)؛
- رفیعی محمدی، ناصر. (۱۳۸۴). درسنامه وضع حدیث قم، انتشارات مرکز جهانی علوم اسلامی؛
- شوشتری محمدتقی. (۱۳۷۹). قضاء امیرالمومنین علی بن ابی‌طالب علیه السلام، تصحیح: قیس آل قیس، تهران: معهدالعلوم الانسانیه و الدراسات الثقافیه؛
- شیخ صدوق. (۱۴۰۳ق). معانی الاخبار، قم: جامعه مدرسین، اول؛
- صادقی، مصطفی، (۱۳۹۳). «بررسی منابع روایات قضاء امیرالمؤمنین علیه السلام»، دو فصلنامه علمی-پژوهشی حدیث پژوهی، سال ششم، شماره دوازدهم، پاییز و زمستان، صص ۲۳۹-۲۵۲؛
- کرمی، منیژه، (۱۳۸۹). جانور شناسی (۱) بی مهرگان، تهران: دانشگاه شاهد، ششم؛
- مجلسی کمره‌ای، محمد باقر. (۱۳۵۱ش). آسمان و جهان ترجمه کتاب السماء و العالم بحار تهران: اسلامیه، اول؛
- مجلسی کمره‌ای، محمد باقر. (۱۴۰۴ق). بحار الأنوار، لبنان: مؤسسة الوفاء بیروت؛
- معروف حسنی، هاشم. (۱۳۷۲). اخبار و آثار ساختگی سیری انتقادی در حدیث، ترجمه حسین صابری، مشهد: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، اول؛



- مكارم شيرازى، ناصر. (۱۳۸۴). كليات مفاتيح نوين، محققان احمد قدسى، سعيد

داودى، قم: انتشارات امام على بن ابى طالب عليه السلام؛

- Alcelik T, Cekic O, Totan Y. (1997). Ocular leech infestation in achild. Am J Ophthalmol; 124: 110-2;
- Ibrahim Adibah; Hakim Bilal Gharib; Mohd Nizar. (2003). «An Unusual Cause of Vaginal Bleeding: A Case Report". The Internet Journal of Gynecology and Obstetrics 2 (2). ISSN 1528-8439;
- Mark Siddall (July 7, 2008). «Myth Busters: Leech Anaesthetic". Bdeallanea;
- V. Laurent, B. Salzet, M. Verger-Bocquet, F. Bernet, & M. Salzet; Salzet; Verger-Bocquet; Bernet; Salzet (2000). «Morphine-like substance in leech ganglia. Evidence and immune modulation". European Journal of Biochemistry.
- White GB. (1998). Leeches and leech infestation. In: Cook GCeditor. Manson's tropical diseases. 20th ed. London: Saunders;

